

snažno ubrzanje modernizacije zaostalih agrarnih zemalja. O svesti epohe govori i to, podseća Hobsbaum, što je 1960-ih britanski premijer u razgovoru sa jednim američkim predsednikom video SSSR kao državu čija će "privreda, koja se uzdiže, uskoro nadmašiti kapitalizam u trci oko materijalnog bogatstva" (Hobsbawm 1994). Da vera u trajnost evropskog realsocijalizma nije bila samo sektaška komunistička iluzija, već deo opštije snažne levičarske epohalne svesti, pokazuje slično priznanje, koje se, doduše, u obliku strepnje širilo i u buržoaskoj svesti.

## 2. Objašnjenja sloma socijalizma.

Samo sa stanovišta klasične teorije distance može se shvatiti zašto SSSR još nije stekao istoričara koji bi razjasnio njegov slom u meri u kojoj su to učinili E. Gibon i M. Rostovcev sa antičkim Rimom, ili G. Ostrogorski sa Vizantijom. Ipak, prošlo je dovoljno vremena bar za razdvajanje pouzdanih hipoteza od nagađanja o slomu SSSR-a. Postoje činjenice i neslaganja, a znanje je još uvek daleko od npr. široke saglasnosti oko uzroka sloma Britanske imperije ili uzroka uspona i sloma fašizma. Da se neslaganja javljaju samo kada se javi pitanje odgovornosti pojedinaca (Lenjina, Staljina, Gorbačova, Regana i sl), ocena sposobnosti misli u društvu da na temelju različitih pristupa dospe do približne saglasnosti bila bi neuporedivo povoljnija nego što to pokazuje prilična haotičnost ex post facto sovjetologije.

Da li su i u kojoj meri aktuelna neslaganja nastavak još od ranije prisutne naučne nemoći da predvidi mirno urušavanje socijalizma? Naime, pre 1989, izuzev maglovitih nagoveštaja, naučnici nisu predviđali slom socijalizma. Sovjetski disident A. Amalrik predviđao je kraj sovjetske imperije, ali u eventualnom rusko-kineskom ratu, a lucidni istoričar I. Dojčer nije ni slutio restauraciju kapitalizma u Rusiji optimistički verujući u uspeh destalinizacije. Premda je o krizi socijalizma bilo raznovrsnih objašnjenja i pre 1989, ipak pre toga niko ozbiljan nije predviđao mogućnost sloma (Beyme 1998, b S. 28). Ima mišljenja da je američki sociolog R. Kolins (Collins) tačno predskazao sovjetski slom, desetak godina ranije, opštim veberijanskim ukazivanjem na opasnost zbog preteranog širenja imperije. Pre će biti da je "smrtonosna" okolnost bila kombinacija statične birokratske centralističke ekonomije okružene kapitalističkom svetskom ekonomijom. Tek u složenoj podudarnosti ovih okolnosti mogla je perestrojka da ubrza slom, ali pre kao detonator nenameravanog rasula nego kao katalizator željenih promena.

Isključivosti u tumačenju sloma SSSR-a bile su vrlo oštre. Dok se jedna struja sovjetologa unutar sebe sporila oko toga kako se SSSR tako brzo raspao, druga (pobornici imanentnog tumačenja) je tvrdila da je pravo pitanje zapravo, kako je režim tako dugo trajao. Za razliku od ranijih imperija SSSR se nije raspao nakon rata. Uzroci u istoriji mogu delovati naglo i naizgled slučajno ili postupno i kumulativno. Kod sloma SSSR-a jedni su isticali slučajnost, a drugi sistemske (spoljne i unutrašnje) razloge. Višeslojna tumačenja upozoravala su na sticaj mreže uzroka i njihovog naročitog uzajamnog delovanja. Gotovo da i nije bilo sporova oko uzroka mogućeg sovjetskog sloma pre 1989, jer je malo ko to slutio. Da li se sa stanovišta futurologije može reći da je Zapad 1989. došao u položaj u kom je Istok bio 1973. kada se u socijalizmu mislilo da će zbog naftne krize, zahvaljujući sigurnoj ruskoj nafti, nadvladati socijalizam? Tada je potcenjena regenerativna sposobnost "na smrt osuđenog kapitalizma" i slabost vlastite privrede. Da li, međutim, od 1989. na sličan način i Zapad previđa vlastite krize? Zašto je dugo precenjivana stabilnost i mogućnost reformisanja realnog socijalizma?